

Aristotel – *Politica* (Πολιτικά) este un tratat de filosofie practică compus din opt „cărți” păstrate în mod fragmentar și neordonat ceea ce face dificilă și discutabilă o structurare a lor¹.

În cadrul sistematizării aristotelice a cunoașterii, împărțită în: teoretică, practică și productivă, **politica** este la Aristotel știința practică supremă. Aceasta este împărțită la rândul ei în două părți numite convențional etică și politică, despre care nu vorbește niciodată ca științe separate, fără să fie de altfel foarte explicit în privința naturii relațiilor dintre ele². Astfel că *Politica* aparține, alături de *Etica Nicomahică*, celui de-al doilea domeniu al cunoașterii, fiind un tratat de filosofie practică. Din conținutul lucrării reies cinci tratate având ca teme: 1) despre familie (I); 2) despre presupusele comunități ideale și despre cele mai prețioase constituții existente (II); 3) despre stat, cetățean și despre clasificarea constituțiilor (III); 4) despre constituțiile inferioare (IV – VI); 5) despre statul ideal (VII – VIII). Metoda expunerii este inductivă, însă știința politicii face parte dintr-un sistem de gândire extins și bine încheiat, concepțiile politice fiind întemeiate frecvent pe teorii fundamentale de tip metafizic sau etic³. Termenul central al lucrării, „politică” provine din gr. *polis* (πόλις): cetate, stat⁴.

„Dacă formele anterioare de societate sunt naturale, tot astfel este și statul, deoarece el este țelul lor, iar natura unui lucru este țelul său. Căci numim natura unui lucru ceea ce este acel lucru când este deplin împlinit. [...] Deci este evident că statul este prin natură o creație a naturii, iar omul este prin natură un animal politic. [...] El, cel incapabil să trăiască în societate sau care nu are nevoie de nimic pentru a-și fi suficient sieși, trebuie să fie ori fiară, ori zeu”

Statul este specie a „comunității” iar pentru precizarea diferenței specifică în cadrul genului vor fi cercetate originile statului și analizate părțile sale componente. Pornind de la două instincte primare (reproducere și autoconservare), ce determină ființele să se asocieze unele cu altele rezultă o „asociere stabilită prin natură pentru procurarea necesităților zilnice”, respectiv familia. care este primul sta

Orice comunitate este formată în vederea unui anumit folos iar Statul, față de celelalte forme de comunități, este comunitatea supremă și atotcuprinzătoare și, ca atare, trebuie să tindă spre folosul suprem. Teoria politică a lui Aristotel este **teleologică**. Sensul și natura oricărui lucru din lume trebuie căutate în țelul existențelor sale. În cazul instrumentelor scopul este impus asupra materiei lor din exterior, de cel le folosește. În cazul creaturilor și comunităților scopul este immanent acestora. Explicația lucrurilor nu se găsește în lucrurile din care s-au dezvoltat ci în lucrurile în care se vor dezvolta; natura lor nu se află în originea lor ci în destinul lor.

Fiind entitate naturală, asemenea altor obiecte naturale, statul are un scop sau un țel. Oricum ar fi el constituit un stat trebuie să-și fie suficient sieși și să atingă țelul pentru care el există, respectiv bunăstarea oamenilor liberi (identificată cu țelul oamenilor: *eudaimonia* (εὐδαιμονία) – tradusă superficial ca fericire, care este binele practic suprem).

„Animalele sociale sunt acelea care au o singură activitate în comun (lucru care nu este adevărat pentru toate animalele care trăiesc în turme); așa sunt oamenii, albinele, viespile, furnicile și cocorii”⁵

„[...] această însușire este caracteristică omului, spre deosebire de toate vietățile, așa că singur el are simțirea binelui și a răului, a dreptului și a nedreptului și a tuturor celorlalte stări morale. Comunitatea unor ființe cu asemenea însușiri creează familia și Statul”⁶

Societatea și statul nu sunt capcane artificiale puse în fața omului natural; ele sunt manifestări ale naturii umane însăși. Statul este o adunare de cetățeni, iar un cetățean este definit prin faptul că „el ia parte la funcțiunile de judecător și magistrat”. Afacerile Statului sunt conduse direct de cetățenii săi. Noțiunea de scop al Statului este legată de aceea a libertății.

„[...] Cea dintâi formă a libertății este de a conduce și de a fi condus, în mod succesiv [...] Altă formă a ei este dreptul lăsat fiecăruia de a trăi cum îi place; se zice că aceasta este însușirea proprie a libertății, după cum este trăsătura sclaviei de a nu avea o voință liberă.”⁷

Societatea este împărțită în două categorii: oamenii liberi și sclavii. Libertatea este un prerogativ al cetățenilor. Femeile nu erau libere, în plus sclavii nu aveau nici libertate și nici drepturi. Familia este componentă primă și esențială a statului formată dintr-un grup de persoane aflate unele față de altele în raporturi ce respectă o ierarhie strictă. Dintre membrii familiei tatăl se află în poziția care-i permite să poruncească asupra tuturor celorlalți membrii ai familiei și sclavilor.

„Acel om care aparține prin natură altcuiva și nu sieși este prin natura sa sclav. El aparține altcuiva dacă, fiind om, este un instrument folositor proprietarului în acțiunile sale, fiind inseparabil de acesta.”⁸

Cetățenii puteau deține sclavi așa cum dețineau și alte forme de proprietate, ceea ce nu exclude posibilitatea ca sclavii ca ei să aibă stăpâni binevoitori și o viață fericită. Sclavii sunt instrumente însuflețite indispensabile (alături de cele neînsuflețite, pe care le pun în mișcare) pentru realizarea oricărei activități tehnice. Apartenența la una dintre cele două categorii este de origine naturală iar diferențele sociale dintre stăpâni și sclavi nu au nimic nelegitim.

Familia este imaginea statului la altă scară, puterea pe care o exercită statul asupra oamenilor liberi este asemenea puterii pe care tatăl ca stăpân o exercită atât asupra sclavilor cât și asupra membrilor familiei.⁹ Statul intervine în chestiunile sociale chiar înaintea nașterii „hotărând când și între ce feluri de oameni trebuie să existe relații maritale”, această intervenție continuând în perioada copilăriei în special în ceea ce privește educația.

„Întrucât Statul are unul și același scop, educația trebuie să fie în mod necesar una și aceeași pentru toți membrii săi; de unde urmează că ea trebuie să fie un obiect al supravegherii publice, iar nu particulare [...] Chestiunile publice trebuie să fie administrate public; și nu trebuie să ne gândim că fiecare cetățean este stăpân pe sine, ci ei aparțin cu toții Statului.”¹⁰

Modalitățile în care Statul poate reglementa viața cetățenilor este descris de Aristotel în mod detaliat. Pe o altă treaptă există și state stăpâne, superioare, asemenea Greciei, față de care popoarele numite barbare trebuie să fie supuse. Cale trei tipuri de guvernare: monarhia – guvernarea unui singur om, aristocrația – a câtorva oameni și republica – a mai multor oameni, fac toate deosebirea între puterile executivă, judiciară și legislativă. Ceea ce trebuie evitat este degenerarea lor în tiranie, oligarhie sau democrație.

În scopul său care este promovarea bunăstării, Statul lui Aristotel are o funcție pozitivă. Restricțiile pe care un scop bun în intenție le instituie pot fi îngărdiri ale libertății. Pentru realizarea acestui scop este îngăduită și justificată intervenția în viața indivizilor, care prin aceasta sunt mai puțin liberi sau chiar deloc. Afirmarea libertății individului presupune atribuirea unei funcții negative Statului, socotit un mijloc de apărare și de protecție împotriva Răului.

Teoria lui Aristotel este o apărare a statului împotriva concepției sofistilor conform căreia statul este consecința unei înțelegeri între oameni, acesta există prin convenție și, ca atare, nu ar exista un temei pentru supunerea cetățenilor.

[DOMF] „Politica” este posibilitatea de a civiliza, de a modera moravurile statului prin instituții, prin cultură. Statul este forma cea mai elaborată a societății și are ca finalitate bunăstarea a oamenilor liberi. Statul are valoare în el însuși și prin el însuși, iar omul, care este un „animal politic”, nu își poate realiza singur dorințele și aspirațiile într-un mod satisfăcător și nici nu poate atinge perfecțiunea.

¹ Ordinea tradițională a fost realizată cel mai devreme în sec. I d. Cr. și pare a reproduce cel mai consecvent linia gândirii, cu excepția Cărții a V-a care sta mai firesc după Cartea a VI-a, Sir David Ross, *Aristotel*, Editura Humanitas, București, 1998, p 228;

² „Etica lui Aristotel este, fără îndoială, una socială iar politica sa este una etică; el nu uită în *Etică* faptul că individul uman este în mod esențial un membru al societății, nici în *Politică* faptul că viața prosperă a statului există numai prin viețile prospere ale indivizilor”, *Ibidem*, p. 181.

³ Teme metafizice fundamentale pe care se întemeiază concepțiile politice sunt: prioritatea întregului asupra părților, identitatea dintre natura unui lucru și scopul către care el se îndreaptă, superioritatea sufletului față de trup, a rațiunii în fața dorinței etc., *Ibidem*, p. 181.

⁴ Traducerea stat a termenului nu exclude sensul de oraș, orașul-stat ar fiind corespondentul istoric al organizării sociale grecești în epocă. Ca model orașul-stat permite prin dimensiunile sale de comunitate mică realizarea dezideratului aristotelic ca fiecare cetățean să participe efectiv atât la actul de a governa cât și la cel de a fi guvernat.

⁵ *De animalibus historia*, I, 1, 488a8-10.

⁶ *Politica*, I, 1, 1253a15-18.

⁷ *Idem*, VI, 1, 1317a40, b2-3; 11-13.

⁸ *Idem*, I, 41254a14-17.

⁹ *Idem*, VII, 16, 1334b29-32.

¹⁰ *Idem*, VIII, 1, 1337a21-24; 26-29.